

rendű apátság szerzetese volt, egy kétséges eredetiségi kézírásáról. — E. GEBELE: *Auf den Spuren einer verschollenen Bibliothek*. Heinrich RANTZAU schleswig-holsteini humanista egykori gazdag könyvtárának néhány töredékéről. — F. KOCH, H. SCHLEIMER: *Zur Frage des Schlagwortkatalogs*. A tárgyszócímtár kérdésének útvesztőjében folytatják szerzők a vitát F. SCHMIDTTEL. Tekintettel a már kissé kiéleződött személyi szempontokra, a szerkesztőség most a vitát le is zárta. — G. KRICKER: *Die medizinische Literatur in den rheinischen Bibliotheken*. Az orvosi szakirodalom túlgyors elavulása miatt a német országos és városi könyvtárak lassanként abbahagyták orvostudományi szakcsoportjuk kiépítését, és ezek gondját az egyetemi, illetve szakintézeti könyvtáraknak engedték át. Ezek közül a *kölni* és *bonni* egyetemek igyekeznek leginkább lépést tartani szerény erővel, ami a nagy könyvtermelés és könyvdrágaság miatt egyre nehezebb. — J. RAMMELT: *50 Jahre Anhaltische Behördenbibliothek, 5 Jahre Anhaltische Landesbücherei* 1876—78-ban az anhalti hercegség fontosabb könyvtárait Dessauban egyesítették. Ma ez a könyvtár 150.000 kötetből áll. — H. FUCHS: *Die sechste Conférence Internationale de Bibliographie et de Documentation*. 1927 július végén tartották meg Brüsszelben a hatodik nemzetközi bibliografiai konferenciát a Dewey-féle decimalizálás jegyében. 12 országból 40—50 résztvevővel indult meg a tanácskozás s az újabb alakulású országok könyvtárai csatlakoztak a rendszerhez. A *brüsszeli központi címtár* munkálatai elismerést érdemlő módon haladnak tovább s ma már mintegy hét millió könyv- és folyóiratcímeket foglal a gyűjtemény magában. — H. MENHARDT: *Weitere Nachrichten von Kärntner Klosterbibliotheken*. Az *altsanctpauli* és *friesachi* apátsági könyvtárak középkori kéziratgyűjteményeinek maradványáról. — W. SCHMIDT-EWALD: *Rudolf Ehwald*. Nekrológ a gothai könyvtár igazgatójáról, aki neves filológus és történétíró volt. — Apró közlemények, irodalmi szemle és könyvtári hírek teszik teljessé a folyóirat minden számát.

DR. NYIREŐ ISTVÁN.

Zeitschrift für Bücherfreunde. 1927. 19. Jahrg. K. LÖFFLER: *Die Weltchronik des Rudolf von Ems*. A középkor három utolsó századának igen kedves olvasmánya volt Ems világkrónikája, melynek több, s közöttük néhány remekül miniált kéziratpéldánya maradt korunkra. A 36.000 versből álló hosszadalmas költemény szerzője halálával félbeszakadt, de bár folytatói is akadtak, örökre csonka maradt: a tereméstől csak JOSUE haláláig jutott el. Tartalmi értéke csekély. Lényegesen becsebbebb azonban illusztrációi, s ezek közt is különösen a *stuttgarti* kodexek érdemlik meg a figyelmet. — A. SCHMIDT: *Der chinesische Buchdruck*. A kínai könyvnyomtatásról igen sok ellentétes adat van forgalomban. Újabbban azonban több értékes monográfia ad tiszta képet a kérdésről, mely most már a következőkben foglalható össze. A *papírosgyártást* egykorú adatok szerint T'SAI LUN, egy magasrangú császári tisztviselő találta fel 105-ben Kr. u. Ezt a régi adatot megerősítik STEIN Aurél leletei is, melyeket 1907-ben ásott ki a kínai nagy falak melletti városromokból s amelyek a Kr. u. 150 év körüli időkből származnak. A papírgyártás titka *Kínából* terjedt el nyugaton, és pedig a III. században *Turkesztánban*, 650 körül *Szamarkandban*, 900 körül *Egyiptomban*, 1100 körül *Marokkóban* és innen *Spanyol- és Franciaországokon* át *Németországban*, illetve *Középeurópában* vált ismertté. Agyagbanyomott *bélyeg-*

zők használatáról viszont már 255-ből Kr. e. van kínai adat. A Kr. u. IV. század egyik írója nagyobb bélyegzőkről is hírt ad, melyekről az V—VI. században tussal átfestve nyomnak már papirosra vagy egy másik eljárást követve köbvesték és így dörzsölték át papirosra a sokszorosítandó szöveget, amiről 175-ből Kr. u. szólnak adatok. Úgy látszik, hogy a buddhista kolostorokban már a VIII. század elején próbálkoztak *fatáblanyomatokkal* is. 1900-ban Tuhwang város közelében fekvő sziklabarlangban egy valószínűleg 1055-ben elfalazott barlangfolyosóra bukkantak, mely telve volt V—X. századi, kitűnően megmaradt buddhista iratokkal és nyomtatványokkal. A gazdag lelet egyrésze *Londonba*, másrésze *Párisba* került. Az előbbiek közt van *a világ eddig ismert legrégebb nyomtatott könyve*. A 16 láb hosszú és egy láb széles tekerescskönyv több lapból van összeragasztva. Feltűnően tiszta nyomtatásáról látszik, hogy nem első nyomdakísérletről van szó. A könyv végén nyomtatott kolophonból megtudjuk, hogy a könyvet 868 májás 11-én nyomta WANG CHICH szüleinek emlékezetére. A mű az u. n. *Gyémánt-Sutrát* tartalmazza, mely az első buddhista nyomdák kedvelt szövege lehetett. — A fatáblanyomatos kínai könyvnyomdászat a következő századokban a gyakori politikai változások dacára is szépen fejlődött. Az írásmetszőket annyira megbecsülték, hogy nevüket a könyvek szerzőivel együtt jegyezték fel. Idővel a kiadói vállalkozások szintén rendkívüli méreteket öltöttek. Az első SUNG-császárok korában — valószínűleg 972-ben — nyomtatták a legerjedelmesebb művek egyikét, melyet az irodalomtörténet ismer. *Tripitaka* e monumentális anthológia neve, mely magában foglalja az összes buddhista kánoni iratot, összesen 1521-et. A nagy mű 130.000 oldalon — tehát ugyanannyi metszett fatáblán — 5000 kötetre terjedt. Ez alkalommal összesen 20 példányban nyomtatták. A tizedik században a *koreai* császár nyomtatott belőle új kiadást, majd 1476-ban újra kiadták a közben már 6467 kötetre bővült művet, melynek valamennyi fatáblametszete *Japánba* került és egészen korunkig Tokióban volt. — A fatáblanyomtatás virágkora az első MING-császárok uralkodásának idejére (1368—1644) esik, tehát szinte egyidős GUTENBERG felléptével. Igen sok valószínűsége van annak, hogy a könyvnyomtatás csakúgy, mint kevesse előbb a papirosgyártás kínai eredettel vált ismertté Európában. Ezt abból is következtethetjük, hogy a XIII. században több európai utazó Kínába is eljutott, kik bár a könyvnyomtatást feljegyzéseikben nem említik, azonban a nyomtatott papírpénzt igen. A XIV—XV. században viszont sok misszionárius járt *Kínában*. De a mongoloknak már a XIII. században is sok alkalmuk volt érintkezni Európával, és pedig úgy a keresztes háborúk, mint a mongol nagy hadjáratok idején. 1300-ban már perzsa leírást is ismerünk a könyvnyomtatás kínai módszeréről. Innen ismerhette meg az egész mohamedán világ is, bár *Egyiptomba* már előbb eljutott a fatáblanyomás. — De megelőzték a kínaiak Európát a különbetűrendszeres nyomtatással is, bár a több mint negyvenezer fajta betűjök munkájukat ugyancsak nehezé tette. A találmánynak azonban igen nagy jelentőséget tulajdonítottak. SHÊN KUA, egy tizenegyedik századbeli író (1030—1093) írja, hogy PI SHÈNG nevű egyszerű származású ember az 1041 és 1049 közt években kemény agyagból önálló betűket készített és azokat tűzben égette ki. E betűket, viasz és hamu keverékével behintett fémlapon csoportosította és

fémkeretre szorította. Majd a deszkával egyengetett szedést addig melegítette, míg a gyanta egy tömbbé forrasztotta össze az egészet. Ezután festékezte és a ráfektetett papírosra dörzsölte át az oldalt. Minden betűből több darabja volt PI SCHÈNGNEK, a fontosabbakból 20 is. Ha valamely betű kifogyott, agyagból formált ujat és szalmatűzön égette ki. Míg az egyik munkás nyomtatott, a másik a következő szedést állította össze. Nyomás után a formát újból meglemegettették, mire a betűk könnyen elváltak egymástól és rekeszeikbe kerültek vissza. SHÈN KUA megjegyzi, hogy ez az eljárás kissé nehézkes, ha csak pár példányos sokszorosítás szükséges, szakak vagy ezrek nyomtatására azonban bámulatos alkalmas. PI SHENG halála után betűit mint nagy értékeket őrizték. — 1314-ben WANG CHENG további eljárásokat is közöl a könyvnyomtatásról. A törekeny cserépbetűket ugyanis sodronyra fűzött cinnbetűk váltották fel, mivel azonban ezek hamar elkoptak, fából metszették ki őket. A fabetűkből ma is maradt még több száz darab, melyek eredete 1300-ra nyúlik vissza. Minthogy azonban a velük nyomott könyvek nem igen különböztethetők meg a fatáblanyomatos könyvektől, eredeti nyomtatást nem ismernek róluk. Majd kelet felé terjedt a kínai könyvnyomtatás. 1392-ben *Koreában* állítanak fel egy bizottságot betűöntésre és könyvnyomtatásra. A XV. század végén pedig már annyira közönséges, hogy egy író örvendezve jegyzi meg, hogy hála az öntött betűk feltalálásának, most már minden házban akad gyűjtemény a klasszikusok munkáiból és egyéb fontos könyvekből. — Még a XIII. században is használták *Kínában* az önálló betűket, *Japánban* azonban már 1629-ben felhagytak a betűöntéssel és mindkét ország áttért újra a fatáblanyomatos nyomásra. Ma már azonban semmi kétsége sem foroghat fenn annak, hogy a könyvnyomtatás *Kínában* századokkal megelőzte GUTENBERG korát. — E. PINNER: *Über meine Arbeiten*. Az ügyes rajzolóművész újabb illusztrációi. — Z. HUSUNC: *Aus der Frühzeit des Bucheinbandstempels*. Tizennegyedik századi kötéstörténeti adatok. — E. BEREND: *Silberschlags Arche Noah*. A XVIII. századi német teológus pontos adatai Noé bárkájáról. — R. ALEWYN: *Felssecker und Fillion*. GRIMMELSHAUSEN *Simplicissimusa* első kiadásának álnevé nyomdahelyéről. — F. ZOBELTITZ: *Die Zeitschrift für Bücherfreude*. 1897—1927. *Ein Rückblick*. Rövid áttekintés e tartalmas folyóirat harmincéves történetén. — H. HERBST: *Der wittenberger Buchbilder Thomas Krüger*. A reformációkori kiváló mester munkásságáról. — A. RENKER: *Das Wasserzeichen*. A vízjelkutatás bibliofil feladatairól. — R. PAYER von THURN: *Ein Bücherschicksal*. CORTEZ mexikói felfedező jelentésének egykorú kézírata, mely 1865-ig a bécsi udvari könyvtárban volt, MIKSA mexikói császár tulajdonába s onnan kalandos úton újra helyébe került. — O. ZARETZKY: *Das Rätsel der Narrenbibel*. A nevezetes sajtóhibás bibliát 1497-ben nyomták Lübeckben. — H. HOMYER: *Buchkünstler der Gegenwart*. *Emil Rudolf Weiss*. Az ötvenhároméves művész fontosabb munkáinak ismertetése. — E. BETHE: *Griechische Buchmalerei*. Adatok a könyvművészet XI. századi fénykorából. H. HERBST: *Eine Corvinhandschrift der Bibliothek zu Wolfenbüttel*. A *wolfenbütteli* könyvtárban kilenc *Corvin-kódex* van. A legszebb ezek között egy *psalterium*, melynek szerző leírását és kötéssrajzát adja. A bőrtáblás kötés egyike a legszebb eredeti *Corvina*-kötéseknek. — J. ZEITLER: *Die Internationale Buchkunstausstellung Leipzig*. 1927.

A multévi leipzig-i könyvművészeti kiállítás az 1914-ben szerencsétlenül félbeszakadt BUGRA óta elmúlt időszak művészi fejlődéséről adott számot. Nagyságát eléggé jellemzi, hogy a külföld bevonásával több mint 1100 könyvművész vett részt benne mintegy húszezer kötettel. A magyar könyveknek is szép sikerük volt. A kiállított külföldi könyvek jó része ma már szélsőségesen új utakon jár és reformtörekvéseik alapján ingatják meg a művészi könyvek évszázadokon át kikristályosodott fogalmát. — Igen érdekesek a folyóirat külföldi bibliofil jelentései és könyvszemlerovatai is.

DR. NYIREŐ ISTVÁN.

Archiv für Buchgewerbe. 1827. Jahrg. 64. F. HELLWAG: *Lucian Zabel*. A rendkívül finomrajzú német könyvművész illusztrációinak, kötésterveinek, plakátjainak méltatása. — E. RATH: *Die Entwicklung der Kuferstichillustration im sechzehnten Jahrhundert*. A rézmetszettel illusztrált könyvek 1550 után kezdenek divatba jönni és rövid fejlődés után különösen PLANTIN műhelyében emelkednek kétségtelen művészi magaslatra. — J. ZEITLER: *Hans Möhring*. A modern úton járó, de nem szélsőséges irányú német művész újabb munkáiról. — F. SACK: *Wesenliches von Setzmaschinen-gebiet*. A Linotype újabb tökéletesítéséről, valamint a *Typar* és a többi újabb típusokról. — W. TEUPSER: *Karl Stratil*. A kiváló könyvművész erőteljes fametszetei igen sokat ígérők. — *Sonderheft anlässlich des fünfzigjährigen Bestehens der Typographischen Gesellschaft zu Leipzig*. A híres nyomdászegyesület ötvenéves története. Az ünnepi cikkek során A. GIESECKE a régi nyomdászelnvezéseket magyarázza, E. WETZIG a betűművészet ötvenéves történetét, E. RAUSCHENBACH a címszedés, R. ENGEL-HARDT a keretezés izlésváltozásait ismertetik, W. HELLWIG a nyomdászok idegen nyelvtudásának tulajdonít nagy fontosságot, O. KRÜGER az offsetnyomásról és jövőjéről, O. SAUBERLICH a papiros normalizálásáról és H. SCHWARZ a könyv-ipari gyűjteményekről írtak. G. LEIDINGER: *Ein Sammt-Teigdruck des Fünfzehnten Jahrhunderts*. A rövidéletű korai nyomástechnika egy érdekes maradványáról. — O. LERCHE: *Gerd Schniewind*. A fametszőtechnikában különösen gyakorlott művész valósággal rajongója az ipartelepek ábrázolásának. Exlibrisei is igen szépek. — *Das Buchgewerbe und die neue Zeit* címmel a negyedik füzet F. M. HUEBNER tanulmányát hozza a könyvpar szellemi alapjairól, G. MENZ a gazdasági, W. TEUPSER pedig a művészi alapokról adnak összefoglalót. C. BLECHER a modern nyomdatechnikát, H. WIEYNCK az újabb szedéstörekvéseket ismerteti. — A következő különszámban *Sonderheft Stuttgart* címmel a stuttgarti nyomdaiparról, könyvkötésről, fametszőművészetről, könyvkiadóintézményekről, grafikai szakoktatásról, újabb grafikai törekvésekről, valamint a stuttgarti Landesbibliothekről olvashatunk a műmellékletek valóságos grafikai anthológiájával bővített ismertetéssorozatot. — W. FRELS: *Die Ausgaben des deutschen Klassikerverlags 1867—1926*. Egyike a legérdekesebb könyvtörténeti szempontoknak a klasszikusok időről-időre megismétlődő könyvsorozatain a könyvművészet fejlődését tanulmányozni. A különféle vagyoni helyzetekhez alkalmazkodó kiadások egymással összehasonlítva sok mindent árulnak el. Szerző tanulmányát képekkel is jól illusztrálta. — E. WEISS: *Rückblick auf die Jahresschau Deutscher Arbeit «Das Papier» zu Dresden*. A múlt évben rendezett nagy dresdeni szakkiállítás még a szakembereknek is meglepő módon csoportosította a modern technika óriási arányú papirosfeldol-